

է այն. անոնք կը մտնեն ամէն տեղ, կը մընան, կանգ կ'առնեն, կը յամառին, կը նորոգեն խրամասները, կը շինեն աւերակները, և վերջապէս կը հաստատուին: Այս ամէնը կը սորվինք եկեղեցիներու երկար շարքէն. եպիսկոպոսական ցուցակներէն, մարտիրոսներու անուններէն, այլապէս թայց զեռ ճանաչելի աւանդութիւններէն, որոնք ցոյց կուտան քրիստոնէական հաւատքին տիրացումը հողի մը վրայ, ուրկէ ո՛չ մէկ գնով ետ չի քաշուիր այլեւս:

Եւ լաւ յաջողութիւն մըն է անշուշտ, երկու ու կէս դարեր տեող մաքառումներով և չարչարանքներով, զորո՞ տալ խաղաղօրէն և թուով նուաճել հին աշխարհը: Թէև 314ին քրիստոնեաները բացարձակ մեծամասնութիւն չէին կազմեր կայսրութեան մէջ, սակայն կրցած էին տէր ըլլալ քաղաքական կացութեան: Կոստանդիանոս հասկըցաւ այդ բանը և իրրե բանխմաց քաղաքագէտ մը՝ անոնց կողմն անցաւ: Կ'ուզէնք որ, կ'ըսէ Միլանի հրովարտակը, քրիստոնէական կրօնքին հետեւի ուղղոյնները ազատ ըլլան՝ առանց վախճալու ո՛ր և է խուանքէ: Մենք քրիստոնեաներուն տունը իրենց կրօնքին բացարձակ ազատութիւնը: Ասիկա պատասխանն էր Քրիստոնեայք մի՛ կեցցեն (christiani non sint): Յաղթութիւնը վերջնական էր այս անգամ:

Պ Ա Տ Մ Ո Ւ Թ Ի Ի Ն Ը

= Պատմութիւնը իր մէջ կը պարունակէ աշխարհի փորձառութիւնը և դարերու իմաստասիրութիւնը. անկողմնակալ ուսուցիչ մըն է ան, որուն պատճառարանութիւնները, որոնք հիմնուած իրողութիւններու վրայ, չենք կրնար հերքել: Ան միշտ ցոյց կուտայ անյեալը՝ ապագան գուշակելու համար: Ճշմարտութեան հայելին է ան:

(Ս. Կիւր)

= Արդի պատմութիւնը մեծ օգտակարութիւն և առաւելութիւն ունի հինին վրայ, որովհետեւ կ'ուսուցանէ ամէն պետերու թէ ժերդ զարէն ի վիճի մարդիկ միայն չեն ամէնէն հրգոր ուժերու զէմ: Հաւասարակշռութեան զրութիւնը անձանթ մնաց հիներուն, և այս է բուն պատճառը որ Հռոմայեցիները ուրիշ ժողովուրդներէ աւելի բարձր զինուորութիւն մը պատրաստեցին և մէկիկ մէկիկ նուաճեցին զանոնք Տիրեր գետէն մինչև Եփրատ:

(Ա. Աղլեւ)

ՄԱՏԵՆԱԽՕՍԱԿԱՆ

Նոյնի Արեւս. Գուրեան, ԸՆԹԱՅՔԻ Ի ԳՐՈՑ ՈՒՐԱՅՈՒ, Գ. Տարի. Ի ՆԱԽՆԵՍԱՑ ԵՒ ՅԱՐԳԵՍՏ, Գրականական բացառութիւններով: Տպ. Սրբոց Յակոբեանց, Երուսղէմ. 1930. 8⁰ էջ 223. Գին 7. Եզ. դանեկան:

Ամեն Գուրեան Սրբագանի Գրաբարի ուսուցման համար պատշաճ դասագիրքերու շարք հիմնուած է ուսուցչական փորձառութեան գործնական տպագրութեան վրայ: Առաջին աւիթով, կ'ուսուցանէ Գրաբարի Քերականութեան «Ուրը մասունք բանին» կամ Բառագիտութիւնը: Հիմնալի է այս դասագիրքը. ուսանողը ո՛չ միայն Գրաբար Քերականութեան հիմնական կանոններն ու ծանօթութիւնները կը սորվի, այլ նաեւ գործնական հրահանգներով, այսինքն Գրաբար-Աւելարարը ղեկավար տեսած օրինակներու մէջ կը տեսնէ ուրը մասունք բանին կիրարկումը, կամ տեսականն ու գործնականը միանգամայն: Բառագիտութեան զուգընթաց կամ Բիշ ետք ուսանողին ձեռքը կը տա ընթերցանութիւն Ա. Տարին, որ կը բովանդակէ Սուրբգիրքէն ընտրուած ամենէն ղիւրանակեալի հաստատմէն, ինչպէս նաեւ չափով եւ ուսանաւոր կարն կտրներ, քերականական կարեւոր ծանօթութիւններով, որոնց նպատակն է ո՛չ միայն Բառագիտութեան մէջ աւանդուած քերականական կանոնները յիշեցնել, այլ նաեւ այս նոր հաստատմէն եւ կտրներու մէջ պատահած քերականական դարձուածները բացատրել, մեկնել եւ օրինակներով կանգադել զանոնք ուսանողի մտքին մէջ:

Մինչեւ հիմա ԸՆԹԱՅՔԻներուն Ա. եւ Բ. Տարիները միայն հրատարակուած էին, մէկէ աւելի զարգացուած են: Գր. Տպագրութեան, Ընթացիկ Ա. Տարի՝ Ե. Գր. Տպագրութեան, Բ. Տարին՝ Գ. Գր. Տպագրութեան. իսկ Գ. Գր. կամ վերջին Տարին՝ իր Ա. Տպագրութիւնը ունեցաւ 1930-ին:

Այս պատկերը ցոյց կուտայ թէ մեր դպրոցներու մէջ գրաբար շատ արդիական կամ հաւանաբանի կ'ուսուցանուի. որովհետեւ ամենէն շատ սպառուած է Ընթացիկ Ա. Տարին՝ արժանանալով իր ԵԹՆԵՆՈՐԳ Տպագրութեան 1880 էն ի վեր:

Բայց կ'արժէ որ հայ դպրոցներ ուսուցանեն զոնէ անչափ գրաբար ոչնչալի կ'առաջնորդեն Գուրեան Սրբագանի Ընթացիկներ, որպէսզի հայ պատանին կարող ըլլայ բաւական ծանօթանալ նախնեաց լեզուին եւ մասնագրութեան եւ շինել իրեն համար մատուցական արժէք մը:

ԸՆԹԱՅՔԻն Գ. Տարին կուզայ այժմ ուսանողին տալ ընթերցանութիւն քերականական մը, արեւմտեանով անոր մէջ հետաքրքրութիւն լայնօրէն հմտանալու նախնեաց հայերէնին:

Գուրեան Սրբագան շատոնց ունէր ԸՆԹԱՅՔԻ Գ. Տարին անաղծը, իր գաւերուն մէջ գործածելու համար, թէեւ ինքն բարձրագոյն դասաւանդներու մէջ դասագիրք քած է Է. Թ. Վ. Թուրեանի «Հատընդի Ընթերցումով Ի մատենագրութեանց նախնեաց» անուր գործը: Բայց Գ. Տարին հրատարակութեան

առթիւ մէկդի ձգեց իր աստղները եւ գրեթէ բոլորովին նորերը քնեցեց, եւ ամանց ալ մէշէն համեց այնպիսի տողեր եւ հասուածներ, ուր գրաբարի կանոններ չէին յարգուած կամ խանգարուած էին եւ կամ այնպիսի զարտուաւթիւններ էին որ կը խրքնացնէին մաֆուր եւ քնիւր գրաբարի պարզութիւնը, եւ նիւզ այս նպատակով՝ նախնեաց գործերէն իր քնքած հասուածներուն խանգարումներ ուղղեց եւ խրքնութիւններ պարզեց՝ ասոնց բնագիրներուն համեմատ, եւ այս նպատակով կամ ծանօթութիւն տալու լուսանցներու մէջ եւ կամ կարագիծներու մէջ աւելցուց իմաստք լրացնող եւ պարզող բառերը:

Ընթ-ԱՅՔի այս Գ. Տարւոյն մէջ ազուտ նորութիւններ կան. նախ, գերազանցաւոր շանկան եւ սքրուած բանասիրական եւ բերականական ծանօթութիւններ, յետոյ Բ. Մասին մէջ նոր գրաբարագիրներէն ու շարքաւ տեղ տուած բազմամաս Գաբրիէանի քաղցամուրեանց՝ որոնց մէջ նաեւակ «սկիւն» կը գտնուի Գաբրիէան Սերգան, որ իբրեւ բերող ինքն ալ տէր է քնիւր հասակի եւ նոր «սկիւն»։ Այս դասագիրքին ամէնէն նոր եւ հետաքրքիր ատուելութիւններէն մէկն ալ է այն մասը, էջ 211-222, ուր կը տեսնուի ՃԱՇԱԿ ՄԸ ՅՈՒՆԱԿԱՆ ԳՊՈՅԻ ԼԱՅՆԵՐԷՆԷՆ, Գրաբարի ուսուցման նախնական հին եւ նոր դասագիրքերէն եւ ոչ մէկուն մէջ եղած էր այսպիսի փորձ մը, որ հետաքրքիր է ամէն կերպով եւ կը յայտնաբերէ գրաբարագիր Գաբրիէանի ձեռն-նասութիւնը յաւանական զարգացող գործերուն ուսումնասիրութեան մէջ:

Ընթացի Գ. Տարւոյն զուգընթաց պիտի աւանդուի նաեւ Այբուբենի Հայերէն Բանասիրութեան, որ աւանդին լոյս տեսաւ արդէն, եւ որ պիտի կցուի այս հատրիմ վերջը, որով եւ Ընթ-ԱՅՔին զինք պիտի բլլայ 10 եզ. Գանձական փոխանակ 7-ի:

Ընթ-ԱՅՔին այս Գ. Տարին այնպիսի գործ մըն է որ ո՛չ միայն մեր դպրոցներու բարձրագոյն դաստիարակներուն մէջ պիտի սիրուի, այլ նաեւ նախնեաց լեզուէն բոլոր համ առնողներ հետաքրքրեալմը պիտի կարգանայ:

Գործին զարգացումը այնքան խնամով դրուի ելած է որ պատիւ կը բերէ Ս. Արքայի զարգացման, քնիւր բարձր, նոր եւ նաեւաւոր գիր, մաֆուր զարգացում, վերջապէս բանասիրական եւ գեղարուեստական գործ մը, որ հրաշալիութեամբ Ընթացի միւս հատրեանուն եւ Բանասիրական Այբուբենին պէտ՝ Իյիսաուակ Նախարար Աւրգեան Կեսարացոյ (1819-1887):

Եթէ մեր հայ դպրոցներու մէջ շարքական երկու ծամ տեսի Գրաբարի խնամտն ուսուցման, դասագիրքներու այս շարքին առաջնորդութեամբ, թէ՛ իւրաքանչիւր ընթացի կ'աւարտի իր տարին եւ թէ՛ ուրիշ ուսանողներ կարող կ'ըլլան նախնեաց տեղ գործը հասկնալ տիրապէս եւ ի ներքին գրելու եւ քաղցամուրեան փորձեր ալ քնել:

Բ. Ե.

ԲԱՐԵԳՈՐԾԱԿԱՆՆԵՐ

ԵՒ ԻՐ ԳՈՐԾՈՒՆԵՈՒԹԻՒՆԵՐ

Բարեգործականի կազմութիւնը եւ գործունէութիւնը, մեր ազգ. ժամանակակից պատմութեան մէջ, յիշատակելի դէպք մըն է. ամէն կերպով պատուարներ, մեզ՝ Հայերու համար: Հակառակ այս բացայայտ իրողութեան, շատեր կան մեր մէջ որ իրաւունք կուտան իրենց՝ տարակոյսի տակ ձգելու անոր օգտակարութիւնը եւ քննադատելու դայն, եթէ ոչ խորժելու, անոր գործելու կերպին եւ սխալներին մէջ: Եւ ցաւալին այն է որ կա՛ն ուրիշ շատեր որ իւրի պէս կը կլեն հակառակորդներու այդ արդար կամ անարդար ըսուածները Բարեգործականի հասցէին, առանց քննելու թէ այդ ըսուածները աննախապաշար եւ անաչառ միտքերու համար՝ ողջմտութեան ի՛նչ չափ կը ներկայացնեն:

Բարեգործականը ազգային հաստատութիւն մըն է, հայ ժողովուրդի գրամովն ու զոհողութեան ոգիովը երեսն եկած, եւ ամէն հայու իրաւունքն է քննադատել դայն եւ մատնանշել այն սխալներն ու թերութիւնները որ կրնան Բարեգործականինը ըլլալ: Ոչ մէկ մարդկային հաստատութիւն կրնայ յաւակնիլ ինքզինքը անսխալ նրկատել, եւ Բարեգործականն ալ՝ իրրեւ մարդկային հաստատութիւն, կրնայ իր սխալներն ունենալ, եւ առարկայ դառնալ արդար քննադատութեանց: Բայց եթէ ամէնուն իրաւունքն է քննադատել դայն, պէտք է այդ քննադատութիւնը կատարուի անաչառ ու բարեացակամ ոգիով: Երբ այդ ոգին գոյն կը փոխէ եւ կ'ըլլայ թշնամական, անոր մէջ (Բարեգործականին) ամէն բան սե ու սխալ տեսնելու կարճատեսութեամբ, այդ ոգին կը խախտէ քննադատութեան արդար հիմք, եւ կը կորսնցնէ իր շինիչ ու սրբազրու արժէքը: Շինելու եւ կատարելագործելու գործիք մը ըլլալէ աւելի, կ'ըլլայ քանդուածի գործիք մը: Ու այդ քննադատները պիտի նմանին, ինծի համար, մեր թշնամիներուն, որոնք այս կամ այն հայուն, այս կամ այն հայ կազմակերպութեան սխալը կամ յանցանքը տեսնելով,